

Jani Virk

**KAR JE ODNESLA REKA,
KAR JE ODNESEL DIM**

Zgodba iz srednjega veka

Nataši

»Ker sem iz snovi, ki v njej lahka je prvina, list, igrača sem vetrov, prazna sem lupina.«

Arhipoet, 12. stoletje

»Ko zapuščamo svet, hkrati zapuščamo vse, kar sodi k svetu. Slavo sveta zapustimo na ta žalostni dan: z bogom, časti, bogastva, posesti, širni in očarljivi travniki, tlak iz marmorja in poslikani stropi razkošnih hiš! In kaj naj rečem o moherju in veвериčjem krznu, o pisanih plaščih, o srebrnih čašah in slokih rezgetajočih konjih, na katerih ponosno paradira bogatin, ki si s tem vliva vero vase! Vse to pa je še zmeraj malenkost: zapustiti je treba soprogo, ki jo je tako sladko gledati, zapustiti otroke in pustiti za seboj svoje lastno telo, ki bi ga prav radi odkupili v zlatu, da bi ga osvobodili tega prijema.«

Julijan iz Vézelaya, 12. stoletje

»Kadar zbolim, me prevzame ljubezen do meniškega življenja, ko okrevam, pozabim na to ljubezen.«

Serlo Wiltonski, 12. stoletje

»O človek, poglej se, v tebi sta zemlja in nebo.«

Hildegarda iz Bingna, 1098–1179

»Iz Celja sem odjahal do Rogatca. Trikrat, ob ponedeljkih, sem se tam boril; zdelo se mi je, da sem se dobro boril. Potem sem po najhitrejši poti odjahal v oddaljeno Hajdino – od tam izvira ime tvojega starega očeta Gandina.«

Wolfram iz Eschenbacha, Parzival, začetek 13. stoletja

I. VITEZ ODJAHA, PA NE V BOJ

1204, Ptujski grad

Velik črn ptič kroži nad reko, se nenadoma spusti z višav, v kljun ujame ribo in se dvigne nazaj pod nebo. Na hribu pred grajskimi zidovi stoji moški, opazuje prizor in potem počasi pogleda čez pokrajino. Na levi strani se v daljavi nad polji in drevesi v jutranjem soncu iz zelene barve dviga bela lisa utrdbe in kot nepremičen pes čuvaj bdi nad reko. Naravnost pred moškim v ozadju nad mehkim hribovjem mogočno gospoduje gora s tremi vrhovi in nadzoruje pokrajino vsenaokrog, kot vsevidni slovanski bog s tremi glavami. In že skoraj povsem na desnem robu prizora se v zrak dviguje kopasta široka gora, višja od vseh drugih, z vrhom, ovitim v kopreno meglic. Skozi tanke, razvlečene oblake po celi črti obzorja preseva rdečkast odtенок, napoveduje dež ali pa nebo le krvavi od teže človeških grehov.

Spodaj v mestu se mimo cerkve vije procesija, menihi na ramah nosijo velik rjav križ, njihovi spokorniški glasovi zamolklo odmevajo med hišami pod hribom. Moški se obrne in stopi proti vhodnim vratom na grajsko dvorišče, čez njegov obraz gre mrk, temen trzljaj, glasovi se v njegovi glavi mešajo z glasovi predsmrtnih vzklikov, hropenj, stokov, s topimi, sikajočimi, lomljivimi zvoki človeškega mesa, kože in kosti, v katere zarežejo in prodrejo meč, sulica ali puščica. Prejšnji večer je grajski notar iz Brež prinesel povsem svežo in nezaslišano novico, da so križarske vojske opustošile Konstantinopol, pobile na tisoče ljudi, bratov ali vsaj bratrancev po veri, razdejale in skupaj s tolpami

domačih hudodelcev izropale in uničile mesto, s katerim se niti po velikosti, kaj šele po prefinjenosti in bogatiji, ni mogel meriti niti Pariz, kaj šele Bologna, Milano, Köln ali London.

■ 10 Iz spomina mu na površje priplavajo poročila kronistov, ki so popisovali navdušenje množic in njihove vzklike *Bog to hoče, Bog to hoče, Bog to hoče*, ko je papež Urban II. v Clermontu leta 1095 razglasil prvi križarski pohod, in poročila o ognjevitih govorih Bernarda iz Clairvauxa, ki je nekaj deset let kasneje v Vézelayu navduševal krščanske množice, naj gredo osvobodit božji grob iz rok poganskih zavojevalcev: Bog, kateremu so vzklikale množice in o katerem sta govorila Urban in Bernard, ni mogel biti isti Bog, ki je dopustil opustošenje Konstantinopla, ali pa vsaj ni bil njegov Bog. Ne prvi ne drugi že dolgo ni bil več njegov Bog, za katerega se mu je vedno bolj zdelo, da se je umaknil tako visoko, da nima nobenega opravka z zemeljskimi rečmi.

Pred obzidjem se moški za hip ustavi, se zagleda v zma-
ja, vklesanega v kamen nad vhodom, in potem, zatopljen v
temno vrvenje svojih misli, stopi naprej.

»Viljem,« zasliši svoje ime, ko stopa čez dvorišče. Ozre se, pogleda navzgor po stenah gradu in ravno še vidi silhu-
eto ženskega obraza, kako se z okna umakne v notranjost
stavbe.

Ne ljubi se mu ugibati, katera od mladih sorodnic go-
spodarja gradu Friderika ali deklet s Podsrede, Planine,
Rogatca ali kakšnega drugega od okoliških gradov, ki se
na dvoru Ptujskih učijo damskih spretnosti, je lahko tako
predrzna, da uganja norčije in se gre slepe miši z njim. Ni
pri volji, pretežke misli potujejo po njegovi glavi in vsaj
tega dne se počuti prestar za takšne igre.

V gradu ima še vedno svojo posteljo, čeprav je njegovo posestvo od gradu oddaljeno le za dobre pol ure hitre ježe. Vodi vojaško posadko, ampak s Friderikovým privoljenjem jo bo kmalu predal drugemu, stremuškemu Bertholdu, ki je pred leti še kot povsem mlad vitez prišel nekje z Bavarskega, se poročil z eno od Friderikovih mlajših sestričen in ostal na gradu. Viljem ga je že nekaj let pripravljajl za svojega naslednika, sam ga je naučil vseh mogočih spretnosti in vojaških skrivnosti, še preden se mu je razkril njegov razklani značaj, ki je pod namazanim, medenim jezikom skrival strup. Na lastna ušesa je nekoč slišal, kako je Berthold, ne zaradi ljubezni do vere in resnice, ampak zaradi svojih stremuških načrtov, Frideriku govoril, kar bi moralo ostati zaupno med prijateljema: da ga Viljem pogosto bega z besedami, za katere kaplan pravi, da jih sicer brezsravno širijo katarski krivoverci in vetrnjaški brezbožniki. Recimo, da je Bog podelil človeku razum, da mu ni treba v vsem poslušati Cerkve ali svojih gospodarjev, da sta svetloba in tema na svetu ločeni drugače, kot uči Cerkev, da se je v središče Cerkve v Rimu namesto pastirjev črede naselila čreda požeruhov, ki prodaja tisto, kar je v resnici samo od Boga, in si z denarjem privoščijo vsemogoče požrtije in se ovija v svilo in brokat.

Friderik ni skrival, da namerava Bertholdu nekoč, ob času, ki ni bil več daleč, zaupati upravljanje svoje vojaške posadke. To je kdaj robato omenil že pri mizi, kadar je spil preveč vina ali medice, svojo naklonjenost pa mu je tudi trezen kazal tako, da ga je vedno pogosteje jemal s seboj, kadar ga je salzburški nadškof Eberhard ali avstrijsko-štajerski vojvoda Leopold pozval, naj v času njegovih razsodb pride za pričo v Salzburg, Breže ali Baierdorf.

Viljem odklene skrinjo ob postelji, iz nje vzame šop težkih ključev, si opasa kratek meč in se podviza proti konjušnici.

Od nikogar se ne poslovi, že prejšnji dan je od Friderika dobil privoljenje, da gre lahko za nekaj dni najprej na svoje posestvo, vmes v samostan Žiče in potem naprej v Rogatec na viteški turnir. Čeprav je nameraval, Friderik ne more na turnir, nadškof ga je po odposlancih pozval v Salzburg, in moral bo tja. Ob pismu za priorja kartuzije sv. Janeza Krstnika je Friderik tudi za viteze Rogaške pisarju narekoval pismo, zapečateno je bilo zdaj spravljeno v žepu, všitem v notranjo stran Viljemove srajce. Friderik je Viljemu tudi naročil, naj s seboj nazaj na Ptuj pripelje frankovskega ljubezenskega pevcu Wolframa iz Eschenbacha, ki naj bi zimo preživel pri krškemu vazalu Ortolfu na gradu Planina in se bo menda skupaj z njim udeležil turnirja. Frideriku ni bilo dosti mar za tistega človeka, žonglerja pomehkuženih besed, bil je človek meča in resnih, moških opravkov; če ne bi njegova žena, vzpodbujena s pripovedmi mladih dam z drugih gradov, že nekaj časa tožila, da ljubezenski pevci in trubadurji hodijo vsenaokrog po gradovih, samo še pri njih niso bili, se Friderik gotovo ne bi odločil za to. A se je po njegovem dvoru sukalo preveč žensk, da bi se jim hotel zameriti.

Zlagoma se Viljem na konju spušča po grajskem hribu, počasi jaha mimo prvih hiš in mimo cerkve sv. Jurija, izmika se ljudem, ki so začeli z jutranjimi opravki, in otrokom, ki se podijo čez cesto. Zlagoma in nadzorovano jaha do kamnitega mostu in po njem čez Dravo, tam spregovori nekaj besed z mitničarjem in šele na drugi strani požene konja v dir.

Ko že izgine v daljavi, se na mostu pojavita dva konjenika, v diru odjahata čez most in sledita Viljemu.

Konj in jezdec se v razvezanem in hitrem ritmu pomikata čez pokrajino, kot da sta oba komaj čakala, da se izvijeta

iz prijema grajskega obzidja in se potopita v zelenje travnikov in gozda. Viljem čuti, kako težke jutranje misli ostajajo za njim, se navešajo na veje dreves kot temne, razpadajoče cunje gobavcev in se potem razpustijo v morju zelenja, vedno bolj je pred njim samo še obraz ženske, ki ga čaka na koncu njegove ježe, bela koža njenega telesa, v katero se bo potopil kot v tolmun. Oba prizora se še vedno stikata v njegovi glavi, temni od prej in svetli od zdaj. Pomisli, da se včasih počuti že starega, zrelega in prezrelega, da je šlo že preveč uničenja in smrti skozi njegovo življenje, velik, ogromen kup smrti se je nagrmadil na njegovo življenje in mu zatemnil nebo. Na drugi strani, kjer se je razprostiral obraz njegove ženske, pa je bilo nebo še vedno svetlo in je bilo ponoči polno zvezd, ki so pazile nanju in na svet. In na tisti drugi strani se je počutil mladega, premladega za svoja leta, skoraj kot mladenič v polnem naletu svojih moških moči, ki se mu le včasih na rame obesi utrujeni stavec. Odkima z glavo, kot da želi prekiniti in izgnati iz glave tok prizorov in se umiriti, popravi si pas z mečem, ki se mu je med svobodno, skoraj divjo ježo zrahljal.

13 ■

Prijaha do vasi, že od srede marca ga ni bilo tu in zdi se mu, da je vse drugačno, novo. Trda in dolga zima se je v teh nekaj vmesnih tednih dokončno poslovila, in zdaj se počuti, kot da je prišel v neko drugo pokrajino, čeprav v resnici le skozi vsako drevo, grm in travno bilko z neustavljivo močjo poganja pomlad in s svojimi svežimi sokovi preplavlja hiše in ljudi. Moški iz vasi so večinoma že odšli na polja obdelovat zemljo in sejati, le iz kovačnice se slišijo udarci težkih kladiv in lončar v velikem bazenu iz desk pred hišo meša glino. Otroci tekajo vsenaokrog po prašni, steptani zemlji med hišami, mlada ženska gre s perilom v pleteni košari proti reki. Gleda za njo, kako bosa hodi

po travi in čez ramo dvakrat, trikrat pogleda proti njemu. Upočasni konja in si jo ogleduje, skoraj se spozabi v mislih, z dvema hitrima vdihljajema prežene v nepravem trenutku prebujeno moško moč, požene konja in razjaha pri mlinarju na koncu vasi.

»Kmalu bo treba začeti s čim drugim,« ga podraži med jemanjem bakrenih penezov iz mošnjička, »ne samo Arabcem, zdaj tudi že Flandrijcem in Francozom pšenico meljejo mlini na veter.«

»Ne skrbi me,« mu odgovori mlinar. »Ne vem, kako delajo tisti mlini, ampak tukaj bo voda vedno močnejša od vetra ... Tako kot bodo božji mlini vedno močnejši od vodnih,« doda čez nekaj časa.

▪ 14

S tremi hlebci v bisagi Viljem odjaha naprej, do velikega posestva na robu vasi. Tam je doma svobodni posestnik Svetlin; dolgo in mogočno hišo ima, ki je v pritličnem delu sezidana z enakimi kamni kot grajska poslopja in skupaj z dvema lesenima nadstropjema iz čvrstih tramov bolj spominja na utrdbo ali mestno hišo v kakšnem Parizu ali Troyesu kot na kmečko hišo, ob kateri je še vrsta hlevov, kašč in ograd za živino. Ob Svetlinovem posestvu je skoraj toliko hiš in poslopij, kot jih je prej v vasi, v njih večinoma živijo njegovi poročeni otroci z družinami in številni drugi sorodniki. Pred njihovimi stavbami in Svetlinovo kamnito hišo stoji majhna lesena cerkev, poleg nje živi duhovnik Alderik, po rodu z Irske, edini človek daleč naokrog, s katerim se je lahko Viljem pogovarjal po angleško, dokler ni v žičko kartuzijo sv. Janeza Krstnika pred nekaj leti iz Anglije prišel menih Peter.

Svetlinovi predniki so bili še nekaj generacij nazaj v najožjem vojaškem spremstvu karantanskih knezov, njihovi grobovi so oddaljeni za kakšen dan ježe proti Salzburgu. Čeprav so jih Bavarci in Ogri stiskali z vseh strani in si je

kasneje marsikdo med njimi nadel nemško ime, so še marsikje ohranili svoj ponos in neodvisnost, tako kot Svetlinova rodbina. Nikomur zares ne pripadajo, čeprav se jih kdaj z grožnjami, kdaj z zvijačo poskušajo polastiti vazali salzburškega nadškofa, krškega škofa, oglejskega patriarha ali katerega od svetnih gospodarjev. Kljub občasnim praskam s svojimi nemškimi sosedi vsenaokrog z njimi vztrajajo v napetem, krhkem premirju in se, kadar je treba, pridružijo njihovim bitkam proti Ogrom.

Viljem v svojem dolgem življenju vojaka nikoli ni srečal človeka, hkrati tako blagega v miru in tako divjega v boju, kot je bil Svetlin. Ko je ptujski graščak Friderik leta 1199 zbral vojsko in na velikonočno nedeljo premagal Ogre v bitki na kraju, ki ga je poimenoval Velika Nedelja, bi mu to tako težko uspelo brez pomoči komaj dobro ustanovljenega Nemškega viteškega reda, kot brez vojske, ki jo je pod sabo zbral Svetlin. Razen Ogrov, ki so se morali umakniti še bolj proti vzhodu, in tistih nekaj deset krščanskih revežev, ki so bili v njej ob življenje in so se sčasoma spremenili v črno, rahlo prst, iz katere jih bo, kot so verjeli, Bog nekoč spet obudil, so s to bitko pridobili vsi. Friderik novo ozemlje in čast in hvalo v očeh svojih salzburških gospodov in vojvode Leopolda, Nemški viteški red komendo v Veliki Nedelji, Svetlin od Friderika zase in za svoje sinove v zahvalo za pomoč v bitki za dvajset let odpustek plačevanja mitnine pri prehodu čez kamniti most pri Ptujju, Viljem, ki je Svetlinu v bitki rešil življenje, pa od tega posestvo, lučaj stran od njegovega, naprej ob reki in navzgor ob potoku, na kraju, kjer se je čez vodo bočil majhen lesen jez.

II. IME JI JE LEPA

▪16 Vsakič ko ga vidi tako prihajati na konju, ji za hip zastane srce. Kot tisti prvi dan na gradu, pred dvanajstimi leti, ko so ga pripeljali na vozu skupaj z drugimi ujetniki, zvezanega kot snop slame. Nobene ponižnosti ni bilo v njem, nobenega strahu, njegove sivkasto modre oči so lebdele v grobem, pustem prizoru kot dva majhna, svobodna koščka neba. Bila je med množico, ki je na dvorišču opazovala, kako Friderikovi možje pehajo ujetnike proti vhodu v grajsko ječo, jih vmes tolčejo s ploskim delom meča ali brcajo. Vsi so imeli sklonjene glave, težke od udarcev in neprepane noči, le on je hodil pokončno in uporno in, kot se ji je zdelo, skoraj posmehljivo pogledoval naokrog. Ni se mogel zadržati, ko ga je v ledvice brcnil eden od Friderikovih biričev, za hip je klecnil od bolečine, se obrnil proti njemu in ga z enim samim dobro namerjenim udarcem z nogo zbil po tleh. Čeprav je vedel, kaj bo sledilo, je mirno, kljubovalno in skoraj posmehljivo pogledal množico radovednežev, in takrat sta se njuna pogleda prvič zares srečala, se za hip dotaknila, za dolg hip brez dneva in noči, preden so začeli od vsepovsod po njegovem obrazu in telesu padati udarci Friderikovih mož. Zbili so ga kot psa in ga komaj še kaj živega vrgli po stopnicah proti grajski ječi.

Nekaj dni je nihal med življenjem in smrtjo, če Friderik ne bi zanj tako kot za ostale pričakoval dobre odkupnine, bi ga pustil umreti, tako pa je ječarju zapovedal, naj vsak dan spusti k njemu tisto novo mlado žensko iz kuhinje, ki je znala ravnati z zelišči in napitki in je tudi njemu tako ču-

dežno pozdravila drobovje, ko je na začetku novega leta že mislil, da je hudič v njegovem trebuhu vžgal žgoč in uničujoč ogenj in ga bo Bog kmalu poklical s sveta.

Mladi ženski je bilo ime Lepa. Lepa, ona, ta, ki zdaj gleda, kako se Viljem približuje Svetlinu. Takrat je komaj dobro dopolnila devetnajst let, in njen stric Svetlin, ki se je nekaj pred tem pogodil s Friderikom, da se bosta skupaj bojevala proti Ogrom, je namesto nje, svoje osirotele nečakinje, presodil, da bo dobro zanjo, če bo spoznala življenje grajskih in se naučila njihovih jezikov in opravil. In tako laže pozabila na moškega, s katerim se je nameravala poročiti, pa je v neki majhni, nepomembni praski v boju z Ogrij njegovo življenje presekala meč in ji je od takrat naprej bilo, kot da je skupaj z njim umrla tudi sama, da se je njeno telo pod površjem kože spremenilo v temno, pusto, prazno votlino ... Na gradu so jo sprejeli z odprtimi rokami, tudi do njih je že prišel glas o Svetlinovi nečakinji, ki lahko v reki z roko ulovi ribo hitreje kot vsak moški, v gozdu pozna ime za vsako drevo in rastlino in prav za vsako zel ve, kako iz nje stisniti najboljše sokove, in zna hrano pripravljati tako, da njen okus še dneve čutiš na ustnicah.

Ona pa na gradu ni mogla ničesar pozabiti, še bolj jo je preganjala misel na njenega umrlega moškega, bilo ji je, kot da jo njegova duša čaka med drevesi in travniki njenih ljubezenskih srečevanj in se ne more prebiti stran od domačih krajev in k njej skozi grajsko obzidje. Grad in ljudje na njem so jo od prvega dne utesnjevali in na to se nikoli ni mogla zares navaditi; včasih je pomislila, da bi bila bolj zaprta pred svetom lahko le še pri nunah v samostanu. Pogrešala je drevesa, zemljo pod nogami namesto kamna, potok ob vasi namesto ozkega vodnjaka na dvorišču in duše umrlih, staršev in starih staršev in svojega ljubega, za katere je čutila, da čakajo nanjo na krajih, kjer so

včasih bivala njihova telesa. Če ne bi bilo tistega moškega v ječi, za katerega je brez besed skrbela, dokler ni ozdravel, in mu tudi kasneje ves čas njegove ječe na skrivaj s pomočjo enega od stražarjev pošiljala hrano, med, zeliščne napitke in vsemogoče gozdne sadeže, bi z gradu odšla, še preden bi se obrnilo leto. Ne da bi to hotela, se je ujetnik vedno pogosteje pojavljal v njenih mislih, in čeprav se je v gostih, nemirnih sanjah pojavljal tam, kjer je bilo prej v njej že nekaj časa vse mrtvo in požgano, o njem čez dan ni hotela razmišljati kot o moškem; želela je le, da ta človek preživi, da ga k sebi ne vzame smrt. Ker sta ji bila že ob prvem srečanju všeč njegov ponos in njegova drznost in ker je v njegovem pretepenem in skoraj kot mrtvem telesu videla podobo svoje omrtvele, negibne notranjosti, ki jo je stolkla bolečina, za katero pa so tleli zametki nekega novega življenja. Že ko je prvič ujela njegov pogled, se je v njej po dolgem času nekaj premaknilo, kot da bi se nekdo s prstom narahlo dotaknil njenega srca, ga oživil in ga spet pognal v tek.

Viljem razjaha konja in ga prepusti fantu, ki mu priteče naproti, naredi še nekaj korakov, razširi roke, objame Svetlina in ga poljubi na usta. Lepa s tolkačem nedaleč stran tare zelišča in pogleduje proti njima, opazuje strica z mogočno belo brado in dolgimi, še vedno gostimi belimi lasmi in svojega moškega, kako se mu na sencih pod snopom sončne svetlobe tu in tam zasvetlika srebrn, siv las. Pomisli, da bi bil že čas, da se za stalno odseli z gradu, z leti vedno teže prenaša, da nikoli ne ve, kdaj bo prišel, in da potem tako ali tako kmalu spet odide. »Hrast, Urni,« zavpije nazaj čez ramo fantoma pri šestih in sedmih letih, ki nekje ob hiši lovita kokoši, »oče je prišel.« Ne ve, ali jo slišita, iz hiše pride le majhna svetlolasa punčka z dolgi-

mi skodranimi lasmi in negotovo čez travo odraca proti očetu. Lepa bi najraje vstala in odšla za njo, vendar se dela brezbrizno in se nasmihla noter vase, ko posluša, kako se njen moški med pogovorom s Svetlinom trudi z besedami v njenem, slovanskem jeziku, kako poskuša zadeti prave glasove kot nevesč lokostrelec, ki večino puščic pošlje na ali za rob tarče.

Z otrokom v naročju od Svetlinove hiše pride do nje, se razkorači in čaka, da k njemu dvigne pogled.

»Za koliko časa?« vpraša Lepa, ko se njuna pogleda končno srečata.

»Ne vem,« odgovori in poskuša ujeti vase njen vonj, »za deset dni, mogoče še kakšen dan dlje, če me ne pridejo prej iskat.«

19▪

Prikima in se spet obrne k svojemu delu, zmleta zelišča strese v leseno skodelo, vstane in odide v notranjost svoje lesene hiše. Mladi sorodnici, ki je med šivanjem lanene srajce pazila na njeno hčerko in še nekaj otročadi iz sosednjih hiš, zapove, naj jih odpelje naokrog po vasi in spotoma iz reke prinese vrč sveže vode. Skozi okno sliši vzklike veselja obeh svojih sinov, odkrila sta, da je oče prišel domov, skačeta okrog njega kot dva razposajena mlada mačka in mu poskušata splezati v naročje, kjer je že njuna sestra. Lepa si sleče oblačila, s keramične posodice odmakne lesen čep, s prsti zajame fino, gladko nadišavljeno olje, se začne počasi mazati po telesu in se uleže na posteljo. Čaka, da se hrup zunaj poleže, nikamor se ji ne mudi, ve, da bo njen moški kmalu prišel v hišo in se spustil k njej kot velika, nemirna riba, ki jo vrtinec neustavljivo vleče na dno tolmuna.

Popoldne gresta sama naprej do Viljemovega posestva, s sabo vzameta hlebce kruha in nekaj posušenega mesa.

Lepa si čez rame obesi lok; čeprav do tja ni daleč, je vmes ravno dovolj gozda, da lahko srečaš vepra, kakšnega medveda ali volka, ki se vsake toliko priklatijo povsem do poti ob reki in navzgor ob potoku. Edina ženska v vasi je, ki zna streljati z lokom, odraščala je s Svetlinovimi sinovi in se hotela naučiti ravnati z orožjem vsaj tako dobro, kot so znali oni. Svetlin ji je to najprej odrekal, moške je bilo treba vzgajati za bojevanje in smrt, ženske za blažitev ran in življenje, je bil prepričan; ko pa je po vsaki taki prepovedi za nekaj dni izginila v gozd, je iz skrbi zanjo popustil njeni trmi.

▪ 20

Preden odideta, Viljem obišče še duhovnika Alderika in z njim posedi pred leseno cerkvijo. Irec je še starejši od Svetlina, pravi očak pri sedemdesetih je, gube se na njegovem obrazu mehko nalagajo druga na drugo in v vse smeri prepredajo njegovo obličje, redki dolgi beli lasje mu z obronkov glave padajo zadaj čez vrat in spredaj čez rob obraza, njegove košate obrvi neurejeno štrlijo vsenaokrog, da je komaj videti oči, pomaknjene globoko v očesno duplino. Po njegovih žilah se pretaka keltska kri, njegov zeleni otok je zanj iz leta v leto bolj oddaljen, in ve, da ga ne bo več videl; toda bolj ko je oddaljen, bližji je njegovemu srcu in njegovim spominom, in vedno pogosteje se vrača nanj. Zre v daljavo in Viljemu pripoveduje o svoji domovini, o zeleni barvi trave, ki ni nikjer tako zelena, o visokih pečinah, v katere butajo valovi kot čas v večnost, in ponovi še enkrat, počasi, razmišljeno, *kot čas v večnost*, in potem začne pripovedovati keltsko zgodbo o otoku mrtvih, kamor plujejo duše po smrti in tam najdejo vse svoje drage, najprej še govori v angleščini, potem njegove besede postanejo bolj trde in kot bi jih raznašali sunki vetra, in Viljem mu ne more več slediti, pa vseeno sedi ob njem in čaka, da starec konča svojo pripoved.

Lepa ponosno jaha za svojim moškim, tiho sta, zadošča jima, da se vsake toliko spogledata. Pomirja jo, da pred seboj vidi njegova ramena, z leti vse bolj potrebuje njegovo zavetje. S koleni stiska topli trup konja in opazuje dve drevesi ob poti, ki se s krošnjama zaraščata drugo v drugega, da kdaj že ne ločiš več, katera veja spada h kateremu drevesu, in pomisli, da si ničesar ne želi bolj, kot da bi s svojim moškim nekoč živela tako na blizu, pa ne le nekaj dni na leto, tako kot sedaj, ampak za stalno.

Od konca zime še nista bila na posestvu, Lepi se zdi, da so se drevesa pomaknila bliže k hiši in da bodo, če bo šlo tako naprej, v treh, štirih letih prerasla jaso in zakrila koče na drugi strani jase, ki so že tako in tako iz leta v leto bolj vegaste, ker že precej časa nihče ne biva v njih. Lepa komaj čaka, da bo Viljem končno že zapustil grad in se z njo in otroki naselil tu. Potem bo lahko skupaj z njimi iz vasi prišlo sem, na drugo stran jase, živeti še nekaj mlajših družin. V njihovi vasi je bilo polno njenih sorodnikov in prijateljic z družinami, s katerimi se s Svetlinovim privoljenjem dogovarja o tem, že zdaj ve, da jih bo zlahka dobila dovolj, da posekajo še nekaj gozda naprej ob potoku in naredijo novo vas, zares jo je zavrnil le eden med njimi, bratranec Trdoslav, ki si je želel svojo kovačijo preseliti med hiše pod Ptujskim gradom.

Preden gresta v hišo, jo Viljem obhodi in preverja, ali je kdo poskušal na silo priti vanjo skozi okna, vendar je vse na svojem mestu. Z vhodnih vrat sname dve težki ključavnici, vstopi v prostor in začne z oken umikati lesene deske, od znotraj pritrjene z lesenimi zatiči. Lepa skozi vrata opazuje, kako v prostor z vseh koncev priteka svetloba in kako se pod Viljemovimi koraki v zrak vrtinči prah. Njen moški hodi po pasovih teme in pasovih svetlobe, oblaki prahu so v jedki sončni svetlobi videti gosti kot sneg, zdi

se ji, da sliši, kako v tramovih previdno oživljajo nevidna pljuča lesa in v hišo vračajo njeno dušo. Vidi, kako Viljem poklekne pred veliko okovano skrinjo, ki jo je vaški kovač učvrstil tako, da jo je prikoval ob dva lesena tramova, ovita z železnimi obroči, najprej z nje spiha prah, jo obriše s kosom tkanine in začne odklepiti ključavnice, zataknjene v člene močne verige. Odrine pokrov, previdno, kot bi jemal ven krhko steklo, iz skrinje vzame najprej knjigo in potem še sveženj listov.

III. OČI NA PREŽI, NOŽ V TELESU

Polna luna osvetljuje pokrajino, zaradi obilja rumenkaste svetlobe je videti mehka in topla kot prerezan svež hlebec kruha. Na jasi so v bližini potoka po tleh razprostrte bele lanene ponjave, po njih so potresena zrna pšenice. Mlade ženske slačijo svoja oblačila, se grejo k jezu za hip potopit v potok in se vrnejo nazaj na jaso posušit. Čakajo, da jih Lepa namaže z medom, potem stopijo do lanenih ponjav, poležejo po njih in se povaljajo po zrnih, da so čez čas videti, kot da bi jim telo ovila neka nova, gosta mesečinasta in zrnasta koža. Med valjenjem po platnu v noč mehko odmevajo njihova zaklinjanja, vzdihni ali vzkliki, mešajo se med šumenje listja in vode, med regljanje žab in ropotanje škržatov in volčje zavijanje, ki prihaja iz daljave. Ko vstanejo, grejo spet do Lepe, spotoma poberejo vsaka svojo leseno skodelo, se postavijo v vrsto in čakajo, da z lesenim strgalom z njih v skodele posname zrnje. Z odsotnimi, v daljavo zamaknjenimi obrazi jih pestujejo nad svojimi poraščenimi spolovili, vsaka od njih bo iz tega zrnja doma za svojega moškega pripravila kruh ali pogačo, iz roda v rod se ve, da to ljubezen naredi močnejšo.

Viljem nekam negotovo in z zamišljenim obrazom pride do okna in jih opazuje. Večkrat je že videl, kako je Lepa počela nenavadne stvari v skladu z običaji svoje stare vere, tega ji ni preprečeval. Zadoščalo mu je, da je verjela v njegovega Boga in se je kdaj udeleževala tudi obredov krščanske vere. »Tvoj Bog je velik in silen,« mu je nekoč rekla, »verjamem vanj in se ga bojim. Mogočnejši je od

vseh naših bogov, in po smrti hočem oditi s tabo k njemu v nebesa. Ampak ne upam se z njim pogovarjati o stvareh, ki so zanj gotovo nepomembne, zato mi pusti, da imam tu na zemlji svoje bogove, na katere se lahko obračam, da mi pomagajo pri vsakdanjih opravkih ...»

Njegov pogled plava med gole ženske, osvetljene z mehkiimi snopi mesečine, premišljuje, da so takšna mogoče videti mohamedanska nebesa, le da je v njih namesto zamaknjenih in belopoltih čvrstih Slovanek polno mehkih in voljnih temnih arabskih in turških devic, o katerih je pred leti v Sveti deželi toliko slišal od Saladinovih vojakov, ki so jih zajeli in zaslužnili templjarji. Nič ne bi bilo narobe, če bi bila tudi krščanska nebesa takšna, ga prešine misel in se potopi v nemiren lesk v njegovih očeh, potem se sunkovito odmakne od okna nazaj v globino temnega prostora in se dvakrat z vso močjo udari z dlanjo po licih, da v glavi prekine tok pregrešnih misli.

Te gole ženske gledajo tudi neke druge oči, dva para vznemirjenih, jeznih, podžganih oči. Celo popoldne in ves večer so tičale za grmovjem na drugi strani potoka in opazovale, kaj počneta njun poveljnik in njegova žena. To sta Bertholdova goniča Hartwig in Sigfrid, njegova najbolj vdana moža, zvesta kot psa in nič kaj razumnejša. Že dolgo tičita v grmovju na drugi strani potoka, noge imata otrdele in mravljincaste od čepenja, zdaj sta poplačana za svojo potrpežljivost, same oči so ju, oči in do bolečine nabrekli kos mesa v dimljah. Zadovoljno se spogledujeta, ker sta odkrila nekaj, kar Bertholdu gotovo ne bo všeč in jima bo zato hvaležen, njune oči si vtiskujejo v spomin vse podrobnosti poganske brezsravnosti, s katero je povezana Viljemova ženska in torej tudi Viljem sam. Nista pričakovala, da se bo že prvi dan v mrežo njunih oči ujelo toliko koristnega, vznemirjena sta od zadovoljstva in od sle, ki

navija njuni telesi, da se komaj zadržita v grmovju. Sigfrid se skoraj davi od težkega požiranja sline in vsake toliko jo na trdo pogoltne skozi goltanec, da se premakne v grmovju in zatrese veje, za katere se drži, godrnja vase in vsake toliko iz grla spusti temne, grkajoče glasove, Hartwig ga mora vsake toliko dregniti pod rebra, da se za silo umiri in ne razkrije njune prisotnosti.

Berthold jima je naročil, naj Viljema ne spustita izpred oči in naj se ne vračata, tako kot zadnjikrat, ne da bi s sabo prinesla karkoli, kar bi ga lahko bremenilo pred Friderikom in Bogom. Tokrat ne bosta kaznovana z zmerjavkami in desetdnevno prepovedjo pitja vina, njuna pot bo poplačana. Vesta, da Viljemova žena počne nekaj, kar ni krščansko in prav, in da on tega niti najmanj ne preprečuje; v hiši je, mogoče še vedno sedi za mizo s priborom za pisanje in pergamentnimi listi in nekaj piše, tako kot je skoraj celo popoldne, ko ga je Hartwig opazoval s prvih vej drevesa na drugi strani jase. Zdaj si lahko namesto njega ogledujeta mlade gole ženske, štejeta jih in požirata z očmi, njuna pogleda se v njihovo kožo vtirata močnejše kot med, s katerim jih je namazala Lepa, paseta se na poraščenih trikotnikih njihovih sramnih dlak in raznovrstnih parih prsi, takih velikih in težkih kot polni grozdi, takih okroglih in ljubkih kot sveža jabolka ali zašiljenih in ostrih kot pokrivala daljnih ljudstev. In čeprav je na jasi veliko mladih, gibkih žensk kot pravkar na sveže iz nič ustvarjenih od Boga v popolni obliki, Sigfrida še posebej vznemirja, da je gola tudi Lepa. Že leta sanjari o njej in zdaj jo ima skoraj na dosegu roke povsem brez vsega na sebi, ne more se je nagledati, s pogledom drsi po golih ženskah in se vedno znova vrača k njej, če bi lahko izbiral, katero bi zvelkel na silo v grmovje, bi si izbral prav njo, v tem trenutku bi dal vse, da bi lahko planil nanjo in prodril v njeno telo, tako kot je hotel to